

Edward Krasiński

JANINA PUDEŁEK (1930–2004)

1

Urodziła się 14 września 1930 w Warszawie jako jedyna córka Czesławy z Olszewskich i Jana Pudełków. Ojciec, legionista i adiutant Marszałka Piłsudskiego w latach 1919–1920, był naczelnikiem Wydziału Nieruchomości PKO, matka – sekretarzem Sądu Najwyższego. Od 1937 Janina Pudełek uczęszczała do prywatnej szkoły powszechnej i ukończyła ją w 1944 (od 1940 na tajnych kompletach, łącznie z programem I klasy gimnazjalnej). Uczyla się również prywatnie języka angielskiego i niemieckiego, uczęszczała na lekcje tańca modern do szkoły Janiny Mieczysławskiej. Od 1943 działała w Szarych Szeregach. Od wybuchu powstania warszawskiego do czerwca 1945 przebywała w majątku rodziny matki pod Ożarowem. Przerabiała tam program drugiej klasy gimnazjalnej na tajnych kompletach SS. Urszulanek. Rodzina pozostała w Warszawie, gdzie ocalało obszerne spółdzielcze mieszkanie. Ojciec powrócił na przedwojenne stanowisko w PKO, matka podjęła pracę w Ministerstwie Sprawiedliwości.

Janina Pudełek w latach 1945–1949 uczyla się w II Miejskim Gimnazjum i Liceum im. J. Kochanowskiego, następnie studiowała polonistykę na Uniwersytecie Warszawskim (1949–1952). Studia zakończyła tzw. dyplomem zawodowym, nie przyjęta represyjnie na kurs magisterski (ojciec legionista został wyrzucony z PKO). Dyplom magisterski otrzymała dopiero w 1961 eksternistycznie. Od listopada 1952 do września 1953 prowadziła sekretariat w „Pamiętniku Teatralnym”, którego redaktorem naczelnym był wtedy jego założyciel Leon Schiller. W latach 1953–1955 pracowała jako redaktor w Państwowym Wydawnictwie Naukowym, później w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego (1956–1958). W 1958 Eugeniusz Szwankowski zaangażował ją do nowo zorganizowanego Muzeum Teatralnego w Warszawie, w którym pracowała do emerytury

Janina Pudełek

(1 X 1991), zajmując stanowiska od asystenta do kustosa i docenta. Od 1974 prowadziła wykłady i seminaria w warszawskiej Akademii Muzycznej z zakresu historii baletu i jego estetyki, będąc promotorem albo recenzentem kilkudziesięciu prac dyplomowych.

Od 1966 była członkiem Polskiego Ośrodka ITI, od 1971 pełniła tu obowiązki stałego delegata do spraw baletu. Uczestniczyła w sesjach Komitetu Tańca, organizowała międzynarodowe imprezy baletowe w Polsce, jak seminarium „Narodowość i balet” (1985) czy kurs mazura i poloneza dla zagranicznych pedagogów i choreografów (1988).

W 1990 ciężko zachorowała i niemal cudem po kilku latach upartej walki powróciła do sił, choć musiała ograniczyć działalność zawodową i pedagogiczną. W tym stanie nieustannego zagrożenia przetrwała kilkanaście lat. Zmarła 27 października 2004, pochowana została 3 listopada na Cmentarzu Bródnowskim.

2

Zainteresowanie teatrem Janiny Pudełek ujawniło się już podczas studiów uniwersyteckich. Na trzecim roku polonistyki (1951/1952) uczęsz-

czała na zajęcia pierwszego roku Studium Dramaturgicznego przy warszawskiej PWST, obok m.in. Danuty Żmij i Edmunda Misiółka. W latach 1952–1958, kiedy pracowała zarobkowo, brała jakiś czas lekcje tańca klasycznego u prof. Leona Wójcikowskiego w szkole baletowej, a także uczestniczyła w zajęciach i występach grupy baletowej, zorganizowanej przy Towarzystwie Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, pod kierunkiem artysty i pedagoga Jerzego Gogóła. Te doświadczenia praktyczne rozwinęły jej pasje historyczne i teoretyczne. Rozpoczęła gromadzenie materiałów prasowych z historii baletu polskiego i nielicznych zachowanych archiwaliów. Penetrowała pamiętniki i korespondencję. Graniczną datą dla jej drogi naukowej stał się rok 1958. Szwankowski zatrudnił ją w Muzeum Teatralnym, Raszewski umożliwił debiut krytyczny w „Pamiętniku Teatralnym”.

W Muzeum Teatralnym budowała zręby dokumentacji operowo-baletowej. Opracowała, na podstawie przede wszystkim „Kuriera Warszawskiego”, nieocenione w tym okresie katalogi repertuaru teatrów warszawskich z lat 1821–1939, katalogi osobowe śpiewaków opery i operetki, artystów baletu, dyrygentów, katalogi polskich teatrów muzycznych po roku 1945. Prowadząc w Muzeum Teatralnym dział scen muzycznych gromadziła i opracowywała zbiory operowo-baletowe, przygotowała wiele wystaw, stworzyła małe muzeum – archiwum polskiej sztuki tańca scenicznego.

Z tej żmudnej, wieloletniej pracy dokumentacyjno–archiwalnej powstawały pierwsze prace z dziejów baletu polskiego na tym nieuprawianym polu. Doktorat uzyskała w 1971 na podstawie książki *Warszawski balet romantyczny (1802–1866)*, wydanej w 1968. Druga, ogłoszona w 1981 rozprawa *Warszawski balet w latach 1867–1915*, przyniosła jej w 1984 stopień naukowy doktora habilitowanego.

Obie prace miały podobny porządek kompozycyjny: analiza kolejnych dyrekcji baletu warszawskiego, socjologiczny opis zawodu i losów tancerzek i tancerzy, panorama publiczności, prasy i pamiętnikarstwa. Aneksy zawierały wykazy choreografów, solistek, solistów, koryfejek i koryfeuszy baletu warszawskiego, zagraniczne występy tancerzy warszawskich, gościnne występy tancerzy obcych na warszawskiej scenie baletowej, repertuar baletu warszawskiego i wykaz premier baletowych.

W 1969 wydała jeszcze popularny podręcznik *Z dziejów baletu*, wznowiony w formie rozszerzonej i uaktualnionej w 1981 pt. *Z historii baletu*. Od lat osiemdziesiątych opracowywała nowe tytuły do szuflady, napotykając na opór wydawców. W postaci maszynopisu albo skryptu pozostały dwie kolejne prace. „Balet polski 1918–1989” opisała do niewydanego dotąd tomu V *Dziejów teatru polskiego*. Rozprawa teoretyczna „Z tajemnic sztuki baletowej: rozważania o estetyce i anatomii baletu” powstała

Pracownicy Muzeum Teatralnego z Jerzym Waldorffem na tarasie Teatru Wielkiego, 1968.

Siedzą od lewej: Edward Krasieński, Jerzy Waldorff, Józef Szczublewski.

Stoją od lewej: Zofia Jasińska, Ewa Jeglińska, Ewa Makomaska, Janina Pudełek,
Krystyna Fromm, Magdalena Ciesielska

na podstawie wykładów w Akademii Muzycznej. Miała charakter wyraźnie podręcznikowy i popularyzatorski. Przygotowała również antologię „Warszawska publicystyka baletowa 1802–1939” oraz ostatnią część historycznej trylogii „Warszawski balet w latach 1915–1945”. Kilka fragmentów tej pracy ogłosił w ostatnich latach „Pamiętnik Teatralny”. Pisała także Janina Pudełek pamiętniki zatytułowane „Moje baletowe peregrynacje”. Może warto zajrzeć do tych dzieł i rozważyć szanse edycji.

Na uwagę zasługuje też krytyka i publicystyka baletowa Janiny Pudełek. Była stałym i wieloletnim recenzentem „Teatru” (1974–1989), współpracowała z pismem „Taniec” (1975–1986, 1992–1994), z nowojorskim „Dance Chronicle” oraz „Ballet International” z Kolonii. Ogłaszała wiele artykułów w programach baletowych. Owe zajmujące eseje i recenzje zamierzała zebrać w tomie „Pióro contra balet”. Warto powrócić do tego projektu.

Opracowywała hasła baletowe do *Polskiego Słownika Biograficznego*, *Słownika biograficznego teatru polskiego*, *Wielkiej Encyklopedii Powszechnej PWN*, *Wielkiej Encyklopedii Muzycznej PWM*, *International Encyclopedia of Dance* (New York), *Enciclopedia of Dance and Ballet* (London 1978).

Przez dziesiątki lat była jedynym w Polsce tej miary historykiem i krytykiem baletu, położyła niemałe zasługi w rozwoju tej specjalności naukowej, próbowała wychować i zachęcić następców. Organizowała liczne sesje naukowe w kraju i za granicą, upowszechniała dzieje baletu polskiego w encyklopediach i pismach zagranicznych. Uczestniczyła w festiwalach baletowych. Zdobyła autorytet o międzynarodowym znaczeniu.

W pismach teatralnych, programach zamieszczała nie tylko recenzje z premier czy występów gościnnych, ale i przeglądy sezonów baletowych albo sylwetki tancerzy, jak Leon Wójcikowski, Stanisław Szymański, Olga Sawicka, Witold Gruca, Janina Jarzynówna-Sobczak, Barbara Bittnerówna, Zbigniew Strzałkowski, Eugeniusz Papliński, Feliks Parnell, Jerzy Gogół.

W „Autoreferacie”, załączonym do wniosku o tytuł naukowy profesora, pisała w 1993:¹

Przypadła mi rola pionierki w dziedzinie teoretycznej wiedzy o balecie. Zaczynałam na pustyni, gdyż w naszym kraju nie było żadnych studiów na szczeblu akademickim, żadnej placówki naukowo-badawczej, żadnego archiwum – muzeum, a teoretyczną wiedzę i pisanie o balecie zajmowali się ludzie bez przygotowania naukowego, entuzjaści, ale dyletanci. [...] Zajęłam się dziedziną sztuki, która z niewiadomych powodów była i jest traktowana w naszym kraju jako gorsza, mało ważna, więc niepoważna, co powoduje, że przy jakichkolwiek trudnościach jest jako jedna z pierwszych spychana na margines.²

¹ Tytuł ten otrzymała w 1997.

² J. Pudełek, „Autoreferat”, maszynopis, archiwum Rady Naukowej Instytutu Sztuki PAN.